

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 11, 2011

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 35.078.3: 336.1

Я. Ф. Жовнірчик,
доктор державного управління,
Національна академія державного управління при Президентові України

ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА НА ОСНОВІ УСВІДОМЛЕНОЇ І ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Обґрунтовано основу доктрини до визначення місця країни в світовій економічній системі. Визначено залежність рівня економічного розвитку від державного втручання в економіку.

Grounded basis of doctrine to the location country in the world economic system. Certainly dependence of level of economic development is on state interference with an economy.

Ключові слова: економічна безпека, інтеграція, напрям регулювання, правляча еліта, стратегія, формування.

Keywords: economic security, integration, direction control, the ruling elite, strategy formation.

Вступ

Інтегруючись у світову економіку, Україна має чітко визначити параметри економічної діяльності, розробити стратегію і напрями розвитку національної економіки з урахуванням раціонального використання її потенціалу та посилення експортної орієнтації. Необхідність визначення стратегічних напрямів регулювання економічної безпеки національної економіки, що забезпечує ефективний її розвиток, вимагає розробки відповідних теоретико - методологічних засад, формування її концепції, кількісних і якісних параметрів.

Аналіз останніх наукових досліджень.

На актуальність проблеми економічної безпеки як пріоритету державної політики вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних учених, зокрема таких як З. Варналій, Б. Данилишин, Я. Жаліло, А. Барановський, В. Бойко, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, М. Корецький, В. Мунтян, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, П. Саблук, О. Скидан, В. Шлемко, Л. Яремко, так і зарубіжних учених – А. Алтухова, К. Баррета, І. Богданова, С. Глазьева, А. Городецького, Ю. Одума, Г. Столярова, Н. Фурса та інших.

Постановка завдання

- обґрунтувати основу доктрини до визначення місця країни в світовій економічній системі;
- визначити залежність рівня економічного розвитку від державного втручання в економіку.

Результати

Оскільки досягнення економічної безпеки суспільства може здійснюватися тільки на основі усвідомленої і цілеспрямованої політики правлячих кругів, її збалансованість гратиме ключову роль в успіху або невдачі цього будівництва. Виходячи з приведених аргументів можна сказати, що теорії, які проголошують вільну торгівлю в світовій економіці, спеціалізацію країн відповідно до теорії порівняльних переваг, лише частково і на визначених етапах приводить до розвитку національних економік і сприяє зростанню добробуту суспільства. У інших умовах результат такої політики наносить величезний збиток національному господарству і вимагає колосальних зусиль для усунення диспропорцій в економіці [2, с. 68].

На наш погляд, основою політики правлячих еліт повинна бути доктрина, яка поєднує два різні підходи до визначення місця країни в світовій економічній системі:

1. Країна повинна розвиватися на принципі достатньої незалежності від зовнішніх економічних відносин, що служить якщо не гарантією, то основою для успішного подолання кризових ситуацій будь-якого рівня і одночасно сприяє її внутрішньому прогресу, який є наслідком необхідності проводити максимальний набір різних економічних благ;
2. Ізоляціонізм абсолютно недопустимий з погляду тієї вигоди, яка може бути отримана за рахунок певної участі у міжнародному розподілі праці з метою технологічного прогресу без збитку першого принципу;
3. Складність поєднання викладених зовні суперечливих принципів повинна вирішуватися системою балансування в різні історичні періоди більшою відвертістю в сприятливі періоди і більшою закритістю в періоди посилення негативних тенденцій в світовій спільноті, найближчому оточенні або економічному партнерстві (у разі прямих конфліктів країни опиняються або в ізоляції, або обмежені в межах альянсів і союзів - принцип максимальної незалежності дозволяє у разі несподіваного або різкого виникнення таких ситуацій виходити з них з меншими втратами);
4. У системі цього балансу необхідна визначеність відносно допустимого рівня залежності від світової економіки навіть в мирний час, і очевидно, що баланс між «незалежністю» і «відвертістю» («співпрацею») завжди повинен бути на користь «незалежності», питання полягає тільки в її рівні. Проте це твердження справедливіше для крупних розвинених країн; для країн інших категорій цю умову виконати практично неможливо.

У разі згоди з викладеними в загальному вигляді принципами виникає питання про те, яким чином можна реалізувати вибраний підхід до досягнення економічної безпеки.

Повертаючись до кількісних характеристик країн «великої сімки», необхідно відзначити декілька моментів, що мають важливе значення з погляду даного питання.

Перш за все, такі країни як США, Англія, Німеччина, Франція, Японія впродовж останніх сторіч були технологічними лідерами на своїх континентах (СРСР також в їх числі, але є окремим об'єктом розгляду). Найбільш яскраво ця перевага виявлялася в періоди військових конфліктів, коли було очевидно, що ніхто, незалежно від наявності кількісної переваги в таких компонентах як населення і території (наприклад Китай), не може кинути виклик перерахованим державам. З одного боку, технологічна перевага забезпечувала цим країнам високу продуктивність праці і як наслідок - зростання обсягу національного продукту. З іншого боку, обсягу національного продукту також залежний від людських ресурсів, які має в своєму розпорядженні країна, причому як в якісному, так і в кількісному відношенні. Чим більше населення, тим більше при рівному технологічному рівні національний продукт (або ВНП), тим більше ресурсів країна може дозволити собі сконцентрувати на певних напрямках (зокрема, на меті науки і тієї ж технології), не підвищуючи частку цих витрат в загальній масі ВВП. В цьому відношенні показова диспропорція, яка складалася в розвитку військових систем і відносно фактичних військових можливостей США і країн Західної Європи в даний час: військові бюджети окремих європейських країн не тільки значно менше американського, але і автономні не дивлячись на сумісні військові програми, дублюють один одного, об'єктивно не дозволяючи розвивати військово будівництво і системи озброєнь в тому ступені, в якій це здатні здійснити США. Проте, можливості крупних європейських країн достатні для регіонального і частково світового домінування (як окремо, так і у складі альянсів) саме завдяки твору високого технологічного рівня на порівняно велике населення цих країн [5, с. 94].

Особливою умовою при розгляді чинника «населення» неминуче буде використання виразу А.Пезенті – «національна єдність». Воно повинне мати на увазі в кращому разі такий стан суспільства, при якому відмінності вхідних до складу держави націй не є скільки-небудь значущою величиною, і не приводять до періодично виникаючих національних конфліктів, економічних і територіальних ревізій і претензій. У цьому, на нашу думку, виявляється соціальна складова економічної безпеки національної економіки.

Позначивши раніше питання про базову лінію, в якій проводиться економічна політика для цілей забезпечення економічної безпеки, необхідно визнати наступні об'єктивні моменти, які сприяють здібностям держави забезпечувати прийнятний рівень економічної безпеки: об'єднуючи найбільші людські ресурси в межах певної території за умови забезпечення їх безконфліктного (точніше, максимально можливого безконфліктного) співіснування, країна вже створює передумови для можливого прогресу і/або переваги, оскільки має в своєму розпорядженні можливість за допомогою податкової системи і витрат державного бюджету перерозподіляти великі ресурси на найбільш важливі напрями в більшому, ніж у інших, розмірі (за інших рівних умов з іншими країнами) [2, с.56].

Умова консолідації великих людських ресурсів в межах однієї держави, як чинник економічної безпеки національної економіки, є глобальним за своїм масштабом і кількісним за характером. В значній мірі виконання цієї умови залежить від історичних процесів в розвитку країн. І якщо у минулому прагнення до укрупнення держави мало пріоритетне значення для розширення імперій, то, як показав подальший хід історії, цей шлях у багатьох випадках виявився помилковим. Очевидно, що у цьому відношенні є безліч обмежень, і в більшості своїх рішень питання про можливу експансію або укрупнення за рахунок приєднання народів і/або територій буде далеко неоднозначним.

Інші умови, які сприяють підтримці економічної безпеки на високому рівні, визначаються також виходячи з історичного досвіду найбільш розвинених країн.

Тут необхідно повернутися до вислову П.Самуельсона про те, що в тій мірі, в якій державне планування розвитку може краще розпізнавати довготривалі тенденції, зробити вільний ринок, певні види державного втручання можуть виявитися благотворними.

У світовому економічному житті і політиці все зростаючу роль грають так звані світові племена - найбільш численна і впливова етнічна діаспора. Це народи, які проживають по всьому світу, але зберігаючи тісні транснаціональні зв'язки, високий рівень економічної взаємодії, прихильність загальним культурним цінностям і мові. Верхівки «світових племен» володіють величезними багатствами і нерідко прямо впливають на ухвалення тих або інших рішень правлячими елітами країн мешкання. Окрім такого впливу еліт «світових племен», само по собі присутність численних етнічних груп, що займають не останнє місце в економічній і соціальній структурі суспільства, також може служити обмежувачем тих або інших варіантів розвитку. У цьому виявляється ще одна загроза відносно керованості суспільства і економіки з боку держави.

Відносно економічних методів управління суспільством з боку держави цікава оцінка А.Ларіонова. Він виділяє чотири основні групи державних інструментів і позначає залежність рівня економічного розвитку країни від максимального або мінімального значення відповідного параметра (табл. 1).

Таблиця 1.
Залежність рівня економічного розвитку від державного втручання в економіку по А.Ларіонову

Параметр	Прагнення до якого значення параметра сприяє високому рівню економічного розвитку
I. Державне підприємництво	мінімальний
II. Бюджетна політика (перерозподілений ВВП - рівень державних витрат у ВВП)	мінімальний
III. Грошова політика (необмежена емісійна політика)	мінімальний
IV. Зовнішньоторговельна політика (податки і мита на зовнішню торгівлю)	мінімальний

Джерело: [3, с. 69].

Проте, як представляється, прагнення перерахованих параметрів до максимуму або мінімуму не враховує всього різноманіття чинників, здатних вплинути як на економічне зростання і добробут, так і на економічну безпеку національної економіки. Відповідно, було б неправильним буквально використовувати такі стандарти для розробки конкретних програм або ухвалення поточних рішень з найважливіших питань економічних реформ.

Таким чином, якщо держава не хоче втрачати контроль над економікою і соціумом, вона повинна неминуче активно втручатися у всі сфери економічної діяльності, питання лише в тому, як це повинно здійснюватися.

Очевидно, є підприємства, які не підлягають вилученню з державної власності. У їх відношенні було б небезпечно допускати і змішані форми власності, особливо залежно від ступеня їх насиченості передовими або такими, що перевершують західні аналоги технологіями.

Необхідно приймати державні закони, які вимушують як національний бізнес, так і міжнародних інвесторів, не порушувати національні пріоритети. Поведінка держави у сфері управління і регулювання економічної сфери повинна виражатися в більш стратегічно новому перерозподілі ВВП через бюджет і державні витрати, з метою підтримки національних пріоритетів як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Ще однією основоположною умовою, яка визначає стійкий стан економічної безпеки країни, є рівень науково-технічного потенціалу. Він є свого роду унікальним ресурсом, який дозволяє суспільству набувати стратегічних переваг по відношенню до інших країн. Знову таки, підтвердження цьому служить минуле і сьогодення країн «Великої сімки» - які фактично досягли цього завдяки технологічному лідерству. Принциповими складовими науково-технічного потенціалу, як представляється, є з одного боку, державні програми підтримки і розвитку науки, наукових шкіл і освіти, а з іншого боку - прояв особливої уваги до людських ресурсів країни в цілому.

Може створитися враження, що в епоху глобалізації технологічний розрив цілком переборний імпортом техніки і технологій. Але окрім питання в скільки це обходиться, є і ще один - чи можуть ці заходи компенсувати відставання в технологічній гонці.

Проблеми збереження науково-технічного потенціалу і «відтоку мзків» є актуальними не тільки для тих країн, які стикаються з серйозними проблемами в своєму розвитку, але і для самих країн «великої сімки». Наприклад, Канада, будучи розвинутою постіндустріальною країною, неухильно втрачає передумови до того, щоб залишитися такою, а саме, інтелектуальний капітал. Ефективна канадська система середньої освіти і дешевої вищої освіти, порівняно з високими податками, в умовах єдиного ринку праці перетворюються на інструмент дотажі американської економіки. Подібні складності стосуються не тільки Канади. «Не випадково саме на катастрофічний дефіцит висококваліфікованих кадрів все частіше скаржаться в Європі, яка прагне не відстати від США. Адже, як показує канадський досвід, інтелектуальне відставання неможливо компенсувати ні іноземними інвестиціями (навіть прямими), ні зростанням експорту, ні поступовим поліпшенням його структури» [4, с.112].

З іншого боку, проблеми в соціальній сфері створюють глибоке розшарування суспільства на вузький круг багатих і переважаючу масу малозабезпечених громадян, збільшення питомої ваги населення, яке живе за межею бідності, зростання безробіття.

Загрозою фізичному здоров'ю нації є криза систем охорони здоров'я і соціального захисту населення, зростання споживання алкоголю і наркотичних речовин.

Наслідками глибокої соціальної кризи є різке скорочення народжуваності і середньої тривалості життя в країні, деформація демографічного і соціального складу суспільства, підлив трудових ресурсів як основи розвитку виробництва, ослаблення фундаментального осередку суспільства – сім'ї, зниження духовного, етичного і творчого потенціалу населення.

Висновки

Таким чином, основними умовами створення і забезпечення економічної безпеки національної економіки, на нашу думку, є:

- високий ступінь незалежності національного господарства;
- підтримка єдиного економічного простору і національної єдності як чинників, які сприяють економічній потужності;
- наявність адекватних конкретно-історичним умовам концепцій розвитку суспільства та економіки, і програм економічної безпеки;
- збереження керованості економікою і соціальною сферою з боку держави, як обов'язкова умова для проведення в життя прогресивної політики, яка сприяє розвитку і реалізації ідей у сфері економічної безпеки національної економіки;
- створення умов і пряме інвестування в людський капітал (освіта, достаток, створення необхідної кількості робочих місць) як забезпечення майбутнього прогресу;
- інвестування у підтримку і збільшення науково-технічного потенціалу як пріоритетної складової економічної і технологічної потужності.

Література:

1. Бесчастний А.В. Теоретичні засади державної стратегії забезпечення економічної безпеки // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №21. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С.155-162.
2. Економічна історія: Навчальний посібник. Під ред. Черкашиної Н.К. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 193 с.
3. История экономики: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: ИНФРА – М, 2003. – 128 с.
4. Мірошніченко О.В. Теоретичні аспекти дослідження питання національної економічної безпеки // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 2. – с. 110-115.
5. Шнипко О.С. Ризик, надійність, загрози та захист як стимулятори формування концепції національної економічної безпеки // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - № 7 (61). – с.93 - 99.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"